

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В АГРОСФЕРІ

STATE REGULATION AND ECONOMIC POLICY IN THE AGROSPHERE

УДК 351.82:338(076.6)

<https://doi.org/10.32843/infrastruct48-12>**Капліна А.І.**

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
та інформаційних технологій
Херсонський державний
аграрно-економічний університет

Kaplina Anastasiia

Kherson State Agrarian
and Economic University

У статті розглянуто основні аспекти ефективності державного регулювання в сільському господарстві в умовах глобалізації світової економіки. Особливу увагу приділено методам ціноутворення та оподаткування сільськогосподарської продукції, перспективі розширення ринків збуту та успішного просування вітчизняної аграрної продукції на світові продовольчі ринки. Динамічність, перспективність, результативність діяльності господарств залежить від їхніх розмірів. Досліджена економічна криза в нових реаліях господарювання. Обґрунтовується необхідність виходу України на зовнішні ринки та закріплення наявних позицій. Підкреслюється необхідність забезпечення на державному рівні збалансованості експорту й імпорту сільськогосподарської продукції та збільшення позитивного сальдо у зовнішній торгівлі – перевищення експорту над імпортом. Зміна підходів у державному управлінні, побудова та відбудова системи прогнозування і планування знайде своє відображення в результатах бюджетного складника, що приведе до підвищення економічних результатів країни.

Ключові слова: державне регулювання, кредитування, оподаткування, ціноутворення.

В статье рассмотрены основные аспекты эффективности государственного регу-

лирования сельского хозяйства в условиях глобализации мировой экономики. Особое внимание уделено методам ценообразования и налогообложения сельскохозяйственной продукции, перспективам расширения рынков сбыта и успешного продвижения аграрной продукции на мировые продовольственные рынки. Динамичность, перспективность, результативность деятельности предприятий зависит от их размеров. Исследован экономический кризис в новых реалиях хозяйствования. Обосновывается необходимость выхода Украины на внешние рынки и укрепления существующих позиций. Подчеркивается необходимость обеспечения на государственном уровне сбалансированности экспорта и импорта сельскохозяйственной продукции и отображения положительного сальдо во внешней торговле – превышения экспорта над импортом. Изменение подходов в государственном управлении, построение и возобновление системы прогнозирования и планирования найдет свое отображение в результатах бюджетной составляющей, что отобразится на экономических результатах страны.

Ключевые слова: государственное регулирование, кредитование, налогообложение, ценообразование.

The article examines the main aspects of the effectiveness of state regulation in agriculture in the context of globalization of the world economy. Particular attention is paid to the methods of pricing and taxation on agricultural products, prospects for expanding markets and successful promotion of domestic agricultural products to world food markets. Dynamics, prospects, efficiency of farms, which depends directly on its size. The quantity and quality of land determine the direction of activity, affect the structure and volume of production. Economic crisis in the new realities of management. The need for Ukraine's access to foreign markets and consolidation of its existing positions is justified. Level of agricultural development largely determines the level of economic security of the country. Huge opportunities of our country in many areas are still not disclosed. The paradox of the situation is that international ratings highly appreciate the natural, labor and intellectual potential of Ukraine. But as soon as the assessment concerns the sphere of management of these resources, we find ourselves at the end of any ratings. The conclusion is simple and obvious – a management system that does not meet the challenges of time is at the heart of most of Ukraine's strategic failures. It emphasizes the need to ensure at the state level the balance of exports and imports of agricultural products and the reflection of the increase in the positive balance in foreign trade – the excess of exports over imports. The issue of expanded reproduction in agriculture remains problematic, which is caused primarily by the disparity of prices for agricultural products and means of production purchased by agricultural producers, as well as the low purchasing power of the population, which prevents the market from maintaining the required level of supply and demand, primarily for food products of animal origin. Changing approaches in public administration, building and rebuilding the forecasting and planning system will be reflected in the results of the budget component, which in turn will reflect the economic results of the country. Statistics on key positions of agricultural activity are given.

Key words: state regulation, lending, taxation, pricing.

Постановка проблеми. У системі економічних досліджень найактуальнішою та дискусійною темою є проблема сучасного ринку. Формування й забезпечення послідовного розвитку аграрного ринку нині є одним із пріоритетних завдань уряду. Організацію прозорого аграрного ринку варто розглядати як один з інструментів оздоровлення фінансового стану сільського господарства, зростання його інвестиційної привабливості. Створення умов для ефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва повинна забезпечувати державна аграрна політика, оскільки в сучасних умовах сільське господарство України, по суті, є фінансовим донором інших галузей [4]. Саме наслідком дії сучасної державної регулятивної політики є те, що лише аграрна сфера з-поміж

усіх галузей народного господарства має від'ємну норму прибутку. Крім цього, в Україні необхідне створення такого економічного механізму, який забезпечив би прибутковість виробництва, важливою складовою частиною якого є належне ціноутворення, оскільки ціни, з одного боку, стимулюють збільшення пропозиції, а з іншого – впливають на платоспроможність населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем сучасного розвитку аграрного виробництва в ринкових умовах України присвячені праці таких учених, як А. Андрющенко, В. Геєць, Дж. Кейнс, І. Кириленко, М. Малік, С. Щербина, Б. Пасхавер, Ф. Науєк, П. Саблук, В. Трегобчук. Різні аспекти проблем ефективності виробничої діяльності в сільському господарстві

досліджувалися в останні роки такими вченими, як Дж. Кейнс, Р. Харрод, Е. Домар, Р. Солоу, К. Маркс, Н. Борхунов, Є. Сагайдак, В. Урусов, І. Ушачев.

Однак науково-методичне обґрунтування їх вирішення в економічній літературі представлено несистемно, не розроблена методика оцінки ефективності державного регулювання в агросфері й окремих підприємствах галузі, а отже, й напряду забезпечення цього процесу як на макро-, так і на мікрорівнях [1].

Постановка завдання. Мета статті – розглянути основні аспекти державного регулювання в сільському господарстві України в умовах кризових явищ. Визначити завдання органів державної влади, а також комплекс організаційних, економічних, фінансових управлінських засобів та інструментів, які має у своєму розпорядженні держава. Особливого значення набувають такі інструменти, як прогнозування, планування, програмування. Розкриття методології, методики державного регулювання агросектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна фінансова підтримка посідає суттєве місце серед важелів реалізації програм державної технічної політики і може здійснюватися, зокрема, у таких двох важливих напрямках, як:

- пряме бюджетне фінансування інновацій (через систему державних науково-технічних програм різної спрямованості або спеціально створені фонди);

- стимулювання науково-технічного прогресу за допомогою механізмів оподаткування.

Однією з основних протигаг бюджетному фінансуванню і додатковим ефективним джерелом фінансування можуть виступати податкові пільги. Відсутність системності у наданні пільг суб'єктам сільськогосподарської діяльності, а також спрямованості на забезпечення досягнення конкретних результатів від дії стимулюючих режимів оподаткування унеможлиблює поліпшення діяльності аграрних підприємств [6].

На державному рівні необхідно розробити програму, в якій би чітко визначався інструментарій для її впровадження з метою досягнення належних результатів.

Серед конкретних податкових механізмів стимулювання науково-технічного прогресу, які варто запровадити в Україні на сучасному етапі розвитку, на нашу думку, слід виділити:

1. Запровадження у практику оподаткування та використання в чітко обумовлених випадках суб'єктами господарювання інноваційного податкового кредиту, який позитивно зарекомендував себе в міжнародній практиці оподаткування. При цьому максимальний розмір податкового кредиту не повинен перевищувати третини вартості нового обладнання та технологій, що придбаваються суб'єктами господарювання, а максимальний термін його надання – 5 років.

2. Застосування знижених ставок під час оподаткування прибутку, а також часткове звільнення від оподаткування прибутку новостворених підприємств, що забезпечують виробництво сільськогосподарської продукції та надання послуг. Таке звільнення доцільно надавати в перші роки діяльності на період окупності, але не більше як на 3 роки.

3. Встановлення пільгового оподаткування НДДКР податком на додану вартість, податком на прибуток підприємств та майновими податками. Зокрема, варто передбачити звільнення від сплати земельного податку та податку із власників транспортних засобів підприємств, що забезпечують впровадження НДДКР у виробництво.

4. Запровадження податку на нерухоме майно (або промислового податку з підприємств) із диференціацією ставок до ступеня зношеності обладнання. Такий захід стимулюватиме суб'єктів господарювання з метою позбавлення від надлишкового майна, збільшуватиме завантаженість виробничих потужностей, рентабельність капіталу, а вищі ставки податку на зношене майно змушуватимуть до проведення технічного переоснащення виробництва.

Необхідним є надання підприємствам «неліквідних канікул», які передбачають відстрочку (на встановлений термін) оподаткування непотрібного та застарілого обладнання для ефективнішого його перерозподілу між суб'єктами господарювання, а не просто його збуту за низькими цінами. Ефективним у цьому разі може бути і звільнення від оподаткування доходів від продажу надлишкового або зношеного обладнання, якщо такий продаж здійснюється на рівні звичайних цін.

5. Стимулюючу роль може відігравати і компенсація витрат підприємств на проведення НДДКР та фінансування переоснащення через їх часткове включення до валових витрат і зменшення, таким чином, податку на прибуток. При цьому доцільно запровадити обмеження такого зменшення на рівні 50% нарахованого податку на прибуток. Цим досягатиметься паритетність суб'єктів господарювання і держави під час фінансування технічного переоснащення виробництва.

Цінова політика в Україні поки що не має визначеної концепції. Система нагляду за паритетом цін неефективна і зводиться лише до виявлення динаміки цін, що склалися фактично. Цінова ситуація непрогнозована. Немає регіональних особливостей у цінових відносинах, незважаючи на відмінності в природно-економічних умовах, територіальному поділі праці тощо.

Модель ціноутворення в Україні повинна передбачати три різні рівні цін. Перший рівень – гарантована, або інтервенційна, ціна. Гарантовану ціну розраховують для головних видів сільськогосподарської продукції. Вона повинна бути гарантією

відшкодування виробничих витрат і стабілізації структури виробництва. Гарантована ціна включає середній рівень витрат у нормально працюючих господарствах та мінімальний рівень прибутку. Це нижня (порогова) цінова межа, вона може бути стартовою ціною для біржових торгів. Гарантовану ціну можна використовувати і з метою потрібних структурних змін.

Другий рівень – еквівалентна ціна, яка повинна забезпечувати середню норму прибутку на авансований капітал (враховуючи вартість землі) та включати рентний дохід. Її розраховують на рівні середньої норми прибутку основних галузей промисловості, що пов'язані з аграрною сферою.

Третій рівень цін – це ціни стимулювання виробництва. Вони повинні бути вищі від світових, їх можна використовувати для розрахунків із виробниками за деякі види продукції. Такі ціни повинні враховувати купівельну спроможність, інтереси споживачів, а також психологічний аспект [9].

В умовах трансформаційних зрушень в економіці для сільськогосподарських підприємств має формуватися спеціальна кредитна система, для удосконалення якої слід застосовувати особливі методи державного регулювання.

Перша складова частина цієї системи – державний Аграрний банк – може бути інститутом проведення фінансово-кредитної політики в аграрному секторі економіки, центром зосередження всіх фінансових ресурсів галузі та здійснювати координацію кредитно-фінансових потоків. Другою складовою частиною має бути парабанківська система, до складу якої повинні входити лізингові компанії, фінансовий та товарний ринок і постачальники матеріально-технічних ресурсів. Лізингові компанії мають надавати технічні засоби на умовах фінансового лізингу. Фінансовий ринок має надавати можливість залучати додаткові грошові ресурси через продаж цінних паперів позичальників. Товарний ринок має надавати можливість одержувати додаткові фінансові ресурси на форвардних або ф'ючерсних умовах. Третьою складовою частиною кредитної інфраструктури повинні бути гарантійні установи, в тому числі товариства взаємного гарантування, механізми гарантування повернення кредитів і дієва система страхування сільськогосподарського виробництва. Четверта складова частина – Фонд страхових і кредитних гарантій, що має формуватися на основі державних програм здешевлення кредитів і страхування. Окремою підсистемою повинні бути інституційні ланки, які здійснюють нормативно-законодавче регулювання відносин між кредиторами та позичальниками, рейтингове агентство підприємств АПК, бюро кредитних історій сільськогосподарських позичальників, розвинутий інструментарій кредитних операцій [7]. Таким чином, кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств

має формуватися на ринкових засадах, але з елементами державного регулювання.

В умовах ринкової економіки повинен бути задіяний головний принцип – «риннок – наскільки можливо, державне регулювання – наскільки необхідно». У США рівень державної підтримки сільського господарства становить 40% від вартості виробленої сільськогосподарської продукції, у країнах ЄС – 35%, у Японії та Франції – 72%, в Україні – 8,3% [2; 3; 5].

За визначенням С.М. Кваші, для європейських країн державне регулювання – зовсім не випадкове явище, воно є запорукою ефективного розвитку агропромислового комплексу, що є незмінною передумовою процвітання всього суспільства [10]. Державне регулювання сільського господарства в країнах Європейського Союзу виконує низку завдань, серед яких найважливішими, на нашу думку, є: проведення політики підтримки цін на сільськогосподарську продукцію; підтримання стабільних ринків шляхом створення відповідних умов виробництва та збуту продукції за доступними цінами; допомога в ресурсному забезпеченні; проведення соціальної політики підтримки виробників; здійснення природоохоронної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, для вирішення завдань сталого розвитку АПК на перший план виходить проблема підтримки наявного зростання виробництва і збуту. Це дасть змогу поповнити обігові кошти сільських товаровиробників, стимулювати розширення виробництва й інвестицій підприємств переробної промисловості. Сьогодні очевидна неможливість розв'язати проблеми АПК винятково за допомогою специфічних механізмів аграрної політики як таких, без відповідного коригування основних принципів макроекономічної політики, держрегулювання процесів регіонального розвитку. Водночас розв'язок розглянутого завдання мислиться лише в межах залучення загальних механізмів фінансового оздоровлення і стимулювання зростання агропромислового виробництва на основі підвищення його прибутковості та посилення ролі власних нагромаджень товаровиробників, а також формування багатоканального інвестиційного середовища.

В умовах інвестиційної кризи актуальними є завдання, пов'язані з використанням обмежених ресурсів і залученням позабюджетних асигнувань. У цих умовах інвестиційна політика в сільському господарстві й інших галузях АПК повинна бути цілеспрямованою, орієнтованою на залучення капітальних вкладень насамперед на пускові об'єкти, що визначають розвиток галузі і дають швидко окупність, на реалізацію федеральних регіональних і галузевих програм.

Для державного інвестування АПК пріоритетними могли би стати проекти, що дають змогу

раціоналізувати територіальну структуру виробництва і сприяти вирішенню важливих народногосподарських завдань, поліпшенню демографічних і соціально-культурних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Нацюк І.М. Кореляційно-регресивне моделювання використання ресурсного потенціалу сільського господарства регіону. *Складні системи і процеси*. 2002. № 1. С. 71–75.

2. Статистичний бюлетень «Валова продукція сільського господарства України (у порівнянних цінах 2005 року) за 2010 рік. *Державний комітет статистики України*. 2011.

3. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – *Державна служба статистики України*. 2011. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/zp_u.html (дата 21.09.2020).

4. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільсько-господарському виробництві у процесі його капіталізації. *Економіка АПК*. 2005. № 10. С. 51–57.

5. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2019 рік. – *Державна служба статистики України*. м. Київ, 2019 URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/zp_u.html (дата 21.09.2020).

6. Лузан Ю.Я. Відтворювальні процеси в агропромисловому комплексі України. *Економіка АПК*. 2010. № 5. С. 39–44.

7. Гончарова А.І. Механізм підтримки розвитку агросфери: дис...канд.екон.наук: 08.00.03 / Інститут економіки та прогнозування. Київ, 2013. 193 с.

8. Гончарова А.І. Фінансові наслідки циклічності відтворення сільськогосподарського виробництва. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2011. № 4 (25). С. 156–164.

9. Стадник А.Т., Шелковников С.А., Исаева Г.В., Николаенко Н.Н. Эффективность бюджетного финансирования сельского хозяйства на региональном уровне. *Вестник Новосибирского государственного аграрного университета*. 2009. № 10. С. 61–66.

10. Беспяхотный Г.В., Барышников Н.Г., Кошолкина Л.А. Государственная поддержка сельского хозяйства (анализ действующей системы и обоснование ее изменений). Москва : Международная федерация Шоу Дао, 2006.178 с.

REFERENCES:

1. Natsyuk I.M. (2002) Korelyatsiyno-rehresyvne modelyuvannya vykorystannya resursnoho potentsialu

sil'skoho hospodarstva rehionu [Correlation and regressive modeling of the use of resource potential of agriculture in the re-gionn]. Kyiv: Skladni systemy i protsesy. pp. 71–75. (in Ukrainian)

2. Statystychnyy byuleten' «Valova produktsiya sil'skoho hospodarstva Ukrayiny (u porivnyannykh tsinakh 2005 roku) za 2010 rik. [Statistical bulletin "Gross agricultural products of Ukraine (in comparable in 2005) for 2010]. Kyiv: Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny. 2011. (in Ukrainian)

3. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2010 rik. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2010]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. 2011. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/zp_u.html (ac-cessed 21 September 2020).

4. Khorunzhyy M.Y. (2005) Orhanizatsiyno-ekonomichni transformatsiyi u sil'skohospodars'komu vyrobnytstvi u protsesi yoho kapitalizatsiyi [Organizationl and economic transformations in agricultural production in the process of its capi-talization]. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 51–57.

5. Statystychnyy zbirnyku "Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny" za 2019 rik [Statistical collection "Agricultural of Ukraine for 2019]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/zp_u.html (accessed 21 September 2020).

6. Luzan Yu.Ya. (2010) Vidtvoryval'ni protsesy v ahropromyslovomu kompleksi Ukrayiny [Reproducing processes in the agro-industrial complex of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 39–44.

7. Honcharova A.I. (2013) Mekhanizm pidtrymky rozvytku ahrosfery: dys. kand. ekonom. nauk [Mechanism for supporting the development of the agricultural] (PhD Economics), Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia. (in Ukrainian)

8. Honcharova A.I. (2011) Finansovi naslidky tsyklichnosti vidtvorennia silskohospodarskoho vyrobnytstva [Financial consequences of cyclical reproduction of agricultural production]. *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal «Biznes-navihator»*, no. 4 (25), pp. 156–164.

9. Stadnik A.T., Shelkovnikov S.A., Isaeva G.V., Nikolaenko N.N. (2009) Effektivnost' byudzhethnogo finansirovaniya sel'skogo khozyaystva na regional'nom urovne [Efficiency of budget financing of agriculture at the regional level]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta*, vol. 10, pp. 61–66.

10. Bepakhotnyy G.V., Baryshnikov N.G., Kosholkina L.A. (2006) Gosudarstvennaya podderzhka sel'skogo khozyaystva (analiz deystvuyushchey sistema i obosnovanie ee izmeneniy) [State support for agriculture (analysis of the current system and justification for its changes)]. Moscow: Mezhdunarodnaya federatsiya Shou Dao. (in Russian)